Romanoslavica vol. XLVI, nr. 2

MOTIVE ANTICE ÎN SONETELE LUI JÁN KOLLÁR

Gh. CĂLIN

This article reveals the most significant episodes from among over 645 sonnets of classical ancient inspiration in the poem *Slava's Daughter* (*Slávy dcéra*).
The poem is actually an ode dedicated to the Slavs, whom the author ranks in accordance with their merits: in Paradise or Inferno following Dante's model of the *Divine Comedy*.

Key words: Slovak classicism, sonet, ancient motifs, Slava's Daughter

Ján Kollár (1793-1821), cunoscut în literatura slovacă şi cehă ca fiind principalul exponent al poeticii clasiciste, este autorul unor lucrări teoretice despre structura versului şi prozodie, dar şi al multor poezii cu ample conotaţii legate de antichitate. Motivele antice folosite în poemele sale nu sunt întâmplătoare. Aplecarea lui şi a altor colegi de generaţie spre asemenea motive se datorează unor studii cum ar fi, de exemplu, cartea în două volume a contemporanului său, P.J. Šafarík (1795-1861) despre *Antichităţile slave* (*Slovanské starožitosti*, 1836, 1837). Limba în care J. Kollár a scris este ceha slovacizată, fapt ce explică în mare măsură revendicarea sa atât de boemistică, cât şi de slovacişti.

Lucrarea lui J. Kollár, constituită din sonete, lucrare cu numeroase elemente şi imagini de inspiraţie antică, este poemul intitulat *Fiica Slavei* (*Slávy dcéra*). În deceniile al doilea şi al treilea ale secolului al XIX-lea, marcate de numeroase frământări estetice, morale şi politice, poemul mai sus amintit era, de fapt, o odă închinată slavilor. Aici, autorul vorbeşte de locuitorii riverani malurilor Elbei şi Dunării, iar în poem acestor fluvii le sunt consacrate episoade independente, la care, în alte variante J. Kollár adaugă Rinul şi Vltava.

În ediţia din 1852, poemul avea 645 de sonete, la care autorul mai adaugă două cânturi cu rezonanţă clasică, cânturi intitulate *Lethe* şi *Acheron*, care, prin tablourile lor alegorice inspirate din *Divina Comedie* a lui Dante, sugerau Paradisul, respectiv, Iadul.

Deşi concepută ca un ciclu de sonete, poezia *Fiica Slavei* debutează totuşi cu o elegie în metru antic, un *Prolog* (*Předspev*), ale cărui versuri evocă trecutul glorios al

BDD-A24167 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:18 UTC)

strămoşilor slavi, dar exprimă totodată şi regretul poetului pentru faptul că unii conaționali au dus „spre ruşine o țară de-apusă mărire“[1].

Personajul principal al sonetelor sale este Mina (în poem cu numele de Slava), prezentată ca o ființă suprapământeană, care evocă amintirile seculare, „antice“ („starožitné“, sonetul 3), amintiri ce împodobesc arborii sacri (teii) din peisajul arhaic slav.

Finalul dramatic din prima parte a poemului (*Sala*) sugerează, într-o formulă reținută, conceptul despre viață-moarte, autorul dorind să-şi urmeze iubita „dincolo de nori“ (Sonetul 43). Totul se rezumă însă la o simplă dorință, iar nehotărârea sa se explică prin rezerva manifestată de autor față de modalitățile artistice prea dramatice ale romanticilor, împotriva cărora J. Kollár se pronunțase ferm în lucrarea *Despre reciprocitatea literară între popoarele slave* (*O literárnej vzájomnosti medzi kmeňmi slovenskými*, 1837), unde, condamnând cu autoritate byronismul poeziei occidentale, laudă în schimb procedeele literare antice.

Astfel, „universul calm, liniştit“, evocat în sonetele 140, 142 este redat stilistic prin numeroase substituții metaforice, caracteristice lumii antice, prin care autorul îşi prezintă eroina ca pe o ființă ce strânge în mână „o unică“ – de necomparat ramură a iubirii (*Ješte jedne drží ratolesti*, sonetul 142).

Adept al echilibrului, armoniei şi rațiunii, particularități caracteristice filosofiei antice, J. Kollár admitea în creația artistică numai prezența elementelor estetice convergente. Astfel, Paradisul, descris în cântul al IV-lea al poemului (*Lethe*), constituie în acest sens o opțiune a poetului. Aşa s-a născut ideea simbiozei dintre cultura antică şi cea creştină, idee deja enunțată de J. Kollár în ultimele sonete ale episodului al treilea *(Dunărea)*, în care, invocând muzele de pe muntele Sinai, preamăreşte binefacerile zeiței Hebe, divinitatea grecească a tinereții.

Conceptul de poezie reprezintă, pentru J. Kollár, speranța de „însănătoşire a lumii slave“ (*Pozdravenie Slovanov*, sonetul 150), iar purtătorii ei, la fel ca şi alți promotori de seamă ai culturii şi istoriei omenirii, îşi au în Paradis un loc binecuvântat. De aceea, în cântul al IV-lea, despre care vorbim, cânt intitulat, aşa cum spuneam înainte, *Paradisul* (*Lethe*), J. Kollár evocă figurile legendare ale unor personalități cehe (J. Dobrovský, F. Čelakovský) şi slovace, cum ar fi: contemporanul său, P.J. Šafrík, sau A. Bernolák, care încercase pentru prima dată, într-o tentativă nereuşită, să pună bazele limbii literare slovace, publicând în 1790 lucrarea *Gramatica Slavica*.

În acest al patrulea cânt (Paradisul-Lethe), J. Kollár îl include şi pe scriitorul baroc Š. Pilárik (1615-1693), care are o anumită relevanță pentru relațiile culturale româno-slovace, amintind faptul că acesta ar fi fost salvat din mâna tătarilor de către un „valah plin de simțire” („Oslobodil Valach tento s řidkouletnosti Pilárika slavného“, *Slávy dcéra*, p. 249), reiterând, astfel, ipoteza conform căreia în persoana „valahului plin

[1] J. Kollár, *Slávy dcéra*, Martin, 1924, p. 4. În continuare se va cita numai această ediție a lucrării.

BDD-A24167 © 2010 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:18 UTC)

de simțire“ s-ar fi aflat stolnicul Constantin Cantacuzino care, aflat în fruntea unei oştiri, lupta în 1663 împotriva campaniei otomane.

Interesul lui J. Kollár față de trecutul istoric şi cultural al popoarelor se desprinde şi din numeroase alte sonete ale cântului al patrulea, unde vorbeşte despre reprezentanții iluştri ai ştiințelor universale, cum ar fi: astrologul grec Ptolomaeus, fizicianul Newton, Copernic (sonetul 417, p. 235), dar şi despre Metodie (sonetul 419, p. 236) şi alte figuri marcante din vechime.

Personajul principal al cântului în discuție rămâne, însă, Mama Sláva (Matka Sláva). Ea veghează, la fel ca în poemele clasice, „în mijlocul cerului, pe un jilț de aur, străjuit de un tei înalt, în jurul căruia aleargă roiuri de albine“ (sonetul 393, 395, p. 223-224). Acest personaj, Sláva, este gazda Paradisului pe ale cărui porți de argint stau înscrise cuvintele: „Aici tronează Sláva... bucurându-se pe veci... de plăcerile, cântecul şi desfătările răsplatei cereşti“ (p. 223), cuvinte ce sugerează recunoştința manifestată de poeții antici față de personajele legendare ale universului lor.

Ultimul cânt al compoziției *Slávy dcéra,* intitulat *Acheron,* este, aşa cum am amintit deja, o alegorie dantescă, ce reprezintă Infernul. Cartea lui Dante, *Divina Comedie*, a constituit deliciul multor scriitori medievali. J. Kollár, adept al clasicismului literar al secolului al XIX-lea, nu putea constitui o excepție în această privință. Ca şi Dante, în descrierea Infernului, J. Kollár recurge la scene înfiorătoare, însoțite adesea de comentarii acide. În Infernul său, J. Kollár pedepseşte defăimătorii şi vrăjmaşii neamului. Palatele din Paradis (cântul anterior) sunt acum înlocuite cu insule păzite de fiare şi câini, insule „înfipte în marea de smoală, flăcări şi mocirlă“ („Uprostred pekla moře ječí vřelé plné smoly, bahna, plapoli“, p. 305). Pentru a ajunge în Infern, cei mai puțin vinovați trec mai întâi prin Purgatoriu, străjuit de balauri şi şerpi (p. 385). Totul este supravegheat de Sláva, personajul principal al întregului poem, personaj care mărturiseşte că „a creat Infernul pentru a-şi feri conaționalii de păcate şi pe străini de compromisuri” (sonetul 612, p. 335).

Acest ultim cânt al poeziei *Fiica Slavei* a fost conceput de J. Kollár ca o replică severă împotriva tuturor celor care nu corespundeau idealurilor lor estetice şi chiar politice. Aşa se explică faptul că, în ediția din 1852, ediție pregătită înainte de moartea poetului, J. Kollár îl aşeza în Infern chiar şi pe Adam Mickiewicz, numindu-l „necooperantul polonez de la Paris“ („z Paříže, nevzajemník polský“)[1].

Ca şi în cazul unor opere ale poeților latini, sonetele lui J. Kollár apelează la structura estetică a epigramei. Astfel, în sonetul 525 (p.191), neînduplecat se arată scriitorul şi față de voievodul Matei Corvin, mustrându-l pentru nechibzuința sa de a se fi adresat nobililor polonezi în termeni neprotocolari. Aluzia poetului se referă la o scrisoare trimisă la 18 ianuarie 1472 unui aristocrat polonez (Zdeněk din Šternberk), în care desconsideră pe unii nobili, făcându-i „nătărăi, bețivi şi uşuratici“ (K. Rosenbaum, *op. cit*., p. 467). În sonetul 525 mai sus amintit, J. Kollár vorbeşte de această scrisoare ca

[1] Vezi K. Rosenbaum, *Poézia národného obrodenia*, Bratislava, 1970, p. 140, nota 17.

BDD-A24167 © 2010 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:18 UTC)

despre o ofensă adusă tuturor polonezilor, dar îi acordă lui Matei Corvin, pe atunci rege al Ungariei, şansa de a se reabilita, cerându-şi scuze şi în semn de clemenţă îi oferă un tron „gol“ (neîmpodobit), săpat în stânca rece a Purgatoriului, nu a Infernului unde, ca şi la Dante, erau trimişi păcătoşii irecuperabili.

Maliţios se arată J. Kollár şi faţă de unii haiduci slovaci (Surovec, Ilčik şi chiar Jánošík), consideraţi de legende ca fiind eroi ai neamului. Exigent ca şi poeţii clasici, J. Kollár îi apostrofează pe haiduci pentru unele neleguiri, blestemându-i „să poarte în mâini greble în loc de săbii“ (sonetele 572, 573, p. 315).

Poemul Fiica Slavei este o compoziţie lirico-epică. Din punct de vedere artistic, sonetele care o alcătuiesc au fost considerate de J. Kollár un semn de recunoştinţă faţă de procedeele prozodice folosite de clasicii literaturii antice. Sonetele, spunea J. Kollár, „constituie forma cea mai potrivită de îmbinare a liricului cu epicul, la fel ca şi corul ce putea înlocui în dramele greceşti lira muzicală[1]. J. Kollár nu-şi dorea însă nici pe departe să cadă în patima unui lirism exagerat, iar tonul aspru, sever din ultimul ciclu al poemului, este edificator în această privinţă. Cei care i-au continuat activitatea, cum ar fi scriitorul şi criticul J.M. Hurban (1817-1888), consideră că, oricât de mult şi-ar fi dorit J. Kollár să fie conciliant, firea lui prea impunătoare nu-i permitea aceasta. Adept înfocat al literaturii antice, poetul nu agrea versurile romanticilor. De aceea, el foloseşte simboluri ale unor alegorii neobişnuite, simboluri explicate chiar de autor ca fiind imagini ale unui univers antic. Chiar eroina poemului Fiica Slavei este descrisă ca fiind o „fiinţă eterică“, accentuând astfel caracterul contemplativ-filosofic al metaforelor[2].

Poemul astfel conceput a avut un larg răsunet în conştiinţa scriitorilor secolului al XIX-lea. Teme asemănătoare poeziei lui J. Kollár au fost reluate sub o cu totul altă formă de către romantici în perioada anilor ’50 ai secolului amintit. Însă aceştia nu mai foloseau sonetul, ci balada, aşa încât J. Kollár rămâne în interpretările criticilor literari ca fiind cel mai bun autor de sonete al clasicismului ceh şi slovac.

[1] J. Kollár, *Výklad k Slavy dcéri,* în *Vybrané spisy,* I, Praga, 1952, p. 387.
[2] Vezi J. Vlček, *Kapitoly zo slovenskej literatúry*, Bratislava, 1954, p. 188, 193.

BDD-A24167 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:18 UTC)